

Занько О. В.,

старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЄДНОСТЕЙ У МОВЛЕННЄВИХ МОДЕЛЯХ МЕДІЙНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглянуто питання методики української мови як іноземної, зокрема навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти текстів новинної хроніки інтернет-видань/преси.

Інформація – основний ресурс розвитку сучасного суспільства. Цінність інформації в інтернет-просторі полягає в природній мотивації її пізнання, яка зумовлюється актуальністю матеріалу. Кожен користувач мережі, зокрема студент-іноземець, обирає місце і час користування інтернет-виданням. В умовах сьогодення медійні тексти є не тільки середовищем отримання й розповсюдження масової інформації, а й одним із джерел історичних і краєзнавчих знань для іноземця-здобувача вищої освіти, який вивчає українську мову. Досліджено доцільність створення мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей для опрацювання медійних текстів на заняттях. Для аналізу й опрацювання відібрано тексти новинних хронік вітчизняних інтернет-видань/преси.

З'ясовано, що завдяки створенню мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей певного тексту іноземні студенти краще розуміють текст, виокремлюючи головну й другорядну інформацію, опановують такі етапи опрацювання тексту, як трансформація й переказ. Виявлено п'ятнадцять лексико-семантичних єдностей, які можуть використовуватися як універсальні варіанти для будь-якого тексту (виокремлюються необхідні компоненти), як-от *джерело, місце, час, подія, діяч, зміст, мета, причина, привід, відношення, посилання, оцінка, результат, участь, масштаб*.

Окреслено потребу попереднього засвоєння іноземцями-здобувачами вищої освіти певних знань і навичок, а саме: функціональних стилів сучасної української мови, лексики, композиційної структури публіцистичного тексту, складання питального й номінативного планів тексту.

Отож, досягається дидактична мета опрацювання інформативного тексту новинних хронік інтернет-видань/преси – розуміння тексту та його відтворення, зокрема переказ.

Зроблено висновок, що застосування мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей під час навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти підвищить ефективність занять із формування навичок читання, а також буде ефективним для формування інших продуктивних умінь, зокрема реферування текстів.

Ключові слова: лексико-семантична єдність, мовленнєва модель, медійний текст, стійкі мовні звороти, комунікація, читання, реферування.

Постановка проблеми. З огляду на те, що через медіа реалізується одна з найважливіших стратегій міжнародних відносин – ділова комунікація, набуває актуальності питання мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців-іноземців із права, психології, політології, соціології тощо.

У центрі уваги – створення мовленнєвих моделей лексико-семантичних єдностей певного тексту новинних хронік на етапі навчання читання, перекладу й переказу тексту іноземців-здобувачів вищої освіти; доведення ефективності цієї методики й у подальшому навчанні реферування, позаяк мовленнєві моделі демонструють семантичну структуру тексту, її обов'язкові й факультативні компоненти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси сприйняття й розуміння під час читання тексту іноземною мовою стали предметом наукових розвідок відомих лінгвістів: А. Соколової, А. Леонтєва [1], І. Зимньої, П. Хазова [2]. Сучасні дослідження у сфері викладання української мови як іноземної знайшли своє відображення в наукових працях О. Селиванової [3], Л. Бей, С. Лазаренко, Т. Єфімової, Д. Мазурик, Т. Лагути, А. Чистякової, Г. Бойко та багатьох інших.

Однак методичних розробок навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти нині не дуже велика кількість, зокрема на матеріалі інформативних текстів інтернет-видань/преси. Створення тематичних словників, що містять нові слова, словосполучки, стійкі мовні звороти, виконання притекстових завдань, безперечно, є корисним й обов'язковим у процесі навчання читання й розуміння медійних текстів, але, як бачимо з досвіду, не досить ефективним.

Метою статті є обґрунтування доцільності навчання української мови іноземців-здобувачів вищої освіти, зокрема читання текстів новинних хронік інтернет-видань/преси, використовуючи мовленнєві моделі певних лексико-семантичних єдностей. Цей метод підвищить ефективність занять із формування навичок читання українською мовою іноземців-здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. «Навчання читання, – пише лінгвіст Н. Станкевич, – це складний і тривалий процес. Починають із читання з метою озвучити мовний матеріал, потренуватися у вимові, наголошуванні слів, виробити правильну інтонацію тощо, далі читання переслідує комунікативно-прагматичні цілі; поступово у студентів-іноземців виробляється ставлення до нього як до способу отримання інформації. Важливо, щоб викладач уміло поєднував у навчальному процесі всі описані вище види читання. Тоді студент навчається вільно поєднувати їх самостійно, що є кроками до зрілого й мобільного читання як прагматичної, естетичної, культурологічної проблеми» [4]. У процесі навчання читання іноземців-здобувачів вищої освіти використовується традиційна методика, зокрема відбір та презентація тематично зумовлених лексем і стійких мовних зворотів (кліше), що притаманні власне публіцистичному стилю сучасної української мови, складання тематичних словників, виконання відповідних притекстових завдань. Оскільки у сучасній лексикології одним із центральних напрямів нау-

кових розвідок є опрацювання аспекту, що регулює процес систематизації й класифікації лексики, то, на наш погляд, на початковому етапі навчання читання текстів іноземною мовою доцільним є створення мовленнєво-значеннєвих моделей тексту, тобто визначення елементів смислової структури тексту та подальша ідентифікація цих елементів через мовленнєві моделі, які їх утілюють. Із метою створення зазначених мовленнєвих моделей необхідно поділити текст на лексико-семантичні єдності, тобто виокремити суть тексту та сформулювати мовленнєву модель, що її втілює. Також студентів-іноземців можна залучати до розпізнавання мовленнєвих моделей, у яких наявні елементи «мовної гри в газетному тексті» та їх «декодування імпліцитних смислів» [5, с. 50].

Аналіз наукової літератури з висвітлення особливостей побудови тексту новинної хроніки інтернет-видань/преси дає підстави виокремити теми для попереднього опрацювання з іноземцями-здобувачами вищої освіти перед навчанням читання автентичних текстів новинної хроніки медіа. Це знання функціональних стилів сучасної української мови, опанування відповідної їм лексики та мовленнєвих моделей, знання композиційної структури публіцистичного тексту (заголовки, вступ, основна частина, висновки), навички складання питального та номінативного планів тексту.

Медійний текст, зокрема «сучасний український газетний текст як компонент масової комунікації, функціонує в межах газетно-публіцистичного функціонального підстилю української мови, якому притаманні такі риси: логізація викладу, документальна фактологічність, простота і доступність, оперативність та інформативність, прагматична настанова» [6, с. 13]. Слід зазначити, що «для газетного тексту є релевантними такі категорії, як інформативність і комунікативність, що орієнтують газетне повідомлення на інформаційну повноту та визначають його скерування на мовця та адресата» [7, с. 736].

Дослідження інформативних текстів новинних хронік інтернет-видань/преси цієї статті ґрунтуються на науковій праці лінгвіста П. Хазова «Лексико-смысловые единства в строении текста (на материале газетной хроники)» [2]. Учений розглядає створення моделей тексту, які є його трансформацією в процесі сприйняття та відтворення. П. Хазов наголошує, що такий аналіз текстів важливий для вивчення механізмів побудови текстів інформативного типу, оскільки дає можливість виявити національну специфіку тексту новинної хроніки. Визначення певних мовленнєвих моделей інформативного тексту дозволить іноземним студентам краще зрозуміти смислову структуру тексту, визначити мовні засоби, що її втілюють і, відповідно, дозволить якнайшвидше навчитися цілісному сприйняттю іноземного тексту, враховуючи специфічну для кожної конкретної мови семантичну структуру.

Аналізуючи дослідження вченого, можемо зазначити, що текст новинної хроніки інтернет-видань та преси – це цілісна морфологічна структура, побудована за законами і нормами тієї чи іншої мови, впорядкована певною системою мовленнєвих знаків. Функціонування цих мовленнєвих знаків зумовлює стійкість вираження елементів смислової структури закритою низкою лексичних засобів, тобто наявністю лексико-семантичних єдностей, стереотипність їх розташування у тексті, а також відповідність елементів смислової структури текстів певній групі подій/ситуацій. У цьому й полягає, на думку науковців, стандартизація тексту медіа. На вибір мовленнєвих засобів і на

саму структуру медійного тексту впливає обмежений обсяг такого тексту, необхідність умістити в нього якомога більше інформації. Особливість тексту новинної хроніки полягає в його структурі, тобто такій організації текстового повідомлення, яка дозволяє передати інформацію швидко, стисло, повідомити основне (навіть якщо замітка не буде дочитана до кінця) і вплинути на читача. Виклад не повинен вимагати від читача-іноземця довготривалої підготовки, тобто залежність від контексту (окрім притекстового завдання – словника нових слів та стійких мовленнєвих зворотів публіцистичного стилю) має бути мінімальною. Разом зі знайомою тематикою, що повторюється, з'являється нова й актуальна.

У науковій розвідці П. Хазова [2] визначені три форми зв'язку між елементами смислової структури тексту та їх лексико-граматичним утіленням: граматична (використання для однієї категорії елементів смислової структури слів однієї морфологічної категорії і словосполучень, що виконують одну функцію у реченні), семантична (використання слів та словосполучень, що належать до однієї лексико-семантичної групи задля вираження однієї категорії елементів смислової структури), лексична (використання для одного елемента смислової структури закритої низки слів, словосполучень). Зазначені форми зв'язку можуть бути як універсальними варіантами лексико-семантичних єдностей, так і використовуватися в зумовлених певними подіями варіантах. Учений установив функціонування 15 лексико-семантичних єдностей, як-от джерело, місце, час, подія, діяч, зміст, мета, причина, привід, відношення, посилання, оцінка, результат, участь, масштаб.

Лексико-семантичні єдності у тексті новинної хроніки інтернет-видань/преси є сукупністю варіантів лексико-семантичного вираження певних елементів смислової структури тексту. Так, наприклад, лексико-семантична єдність аналізованого нами тексту може бути виражена одним із варіантів:

1) топонімом: а) назвою міста: «У Парижі в межах урочистостей із нагоди 60-ї річниці затвердження ООН Загальної декларації прав людини відкрито меморіальну дошку Рафалу Лемкіну – винахідникові терміна «геноцид», як повідомляє польська Інформагенція ПАП» (Україна молода, № 235, 12.12.2008); б) назвою країни: «У Нігерії визволили з полону піратів шістьох українських моряків. Сьогодні було звільнено 6 українських моряків-членів екіпажу судна Stevia, яких півтора місяця утримували в піратському полоні в Нігерії» (Україна молода, 30.01.2021);

2) словосполученням (для назви маловідомого місця), що містить: а) іменник, який позначає родове поняття (*край, область, місто, район, селище, річку, гору, острів, півострів і т. ін.*) + назва міста, району, селища і т. ін. (топонім). Можливе використання у словосполученні прикметника, який означає належність до країни/міста та ін.: «На Одещині опинилася у сніговій пастці сотня вантажівок. Близько сотні вантажівок застрягли у трьох снігових пастках на трасі М-05 в Одеській області у п'ятницю. Попри безперервну роботу снігоприбиральної техніки, на автошляху Київ-Одеса досі є проблемні ділянки» (Україна молода, 29.01.2021); «У французьких Альпах рятувальники знайшли живим чоловіка, який потрапив під лавину і провів під снігом майже три години» (ua-news.liga.net/world/news 29.01.2021);

3) прислівником місця, наприклад *там*: «Учора, 28 січня, сім'я туристів з Ельзасу вирушила на прогулянку на курорті

Валь д'Ізер. Саме тоді там зійшла лавина» (ua-news.liga.net/world/news 29.01.2021);

4) назвою установи: а) назвою будівлі: «У Гостинному дворі на Подолі хочуть створити музей сучасного мистецтва» (Україна молода, 30.01.2021); «В Українському інституті в Лондоні розповіли про проєкт «10 речей, які кожен має знати про Україну» (Літературна Україна, 04.02.2021); б) словосполученням за схемою: іменник, що позначає родове поняття (будівля, аеропорт, проєкт, мережа і т. ін.) + його назва, можливе використання прикметника, який позначає його належність до населеного пункту, країни і т. ін.: «Робота української художниці Уляни Сторожилової (Ulitta) представить Україну в інноваційному Міжнародному мистецькому проєкті «Вічне мистецтво поза часом» – виставці просто неба в італійському місті Мері (Сицилія)»; «23 лютого у приміщенні столичної книгарні «Сяйво книги» відбудеться літературно-музичний вечір у межах проєкту молодіжної літературної платформи «Кабінет молодого автора НСПУ «Творчий ковчег» (Літературна газета, 02.02.2021).

Кількість лексико-семантичних єдностей в інформативному тексті новинної хроніки обмежена (максимально в одному тексті їх може бути п'ятнадцять). Вони виражають елементи смислової структури тексту, як-от джерело, місце, час, подія, мета, діяч, зміст, причина, привід, відношення, посилання, оцінювання, результат, масштаб, участь.

Лексико-семантичні єдності, як стверджує лінгвіст П. Хазов [2] у своїх дослідженнях, можна розділити на обов'язкові, що несуть головну інформацію та становлять інформативне ядро тексту, і факультативні, які організують цілісність тексту в поєднанні з лексико-семантичними єдностями ядра. Кожна група текстів певних подій має притаманний тільки їй набір обов'язкових і факультативних лексико-семантичних єдностей. Типова для кожної групи подій послідовність може бути представлена у відповідній схемі.

Текст новинної хроніки, наприклад, будується за схемою так: «Міністри закордонних справ (діяч) України, Литви та Польщі (участь) розпочали перше засідання у форматі «Люблінського трикутника» (подія), що проходить онлайн (місце) у п'ятницю. Про це поінформував міністр МЗС України Дмитро Кулеба (посилання) у соцмережах. В установчій декларації три країни підтвердили необхідність відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, закликали Росію припинити агресію проти України і тимчасову окупацію Автономної Республіки Крим, міста Севастополь і окремих районів Донбасу, підтримали прагнення України до членства в ЄС і НАТО, надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО (зміст)».

Цей текст може бути скорочений за рахунок факультативних (тих, що трапляються не у всіх текстах) лексико-семантичних єдностей, послідовність яких може бути скорочена до мінімальної схеми: *джерело – участь – подія – місце – зміст*.

«Як поінформував міністр МЗС України Дмитро Кулеба, міністри закордонних справ України, Литви та Польщі розпочали перше засідання у форматі «Люблінського трикутника», що проходить онлайн у п'ятницю. В установчій декларації три країни підтвердили необхідність відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, підтримали прагнення України до членства ЄС та НАТО».

Опрацювання інформативного тексту інтернет-видань/преси з використанням вищезазначених мовленнєвих моделей/схем може відбуватися так.

Іноземним студентам-здобувачам вищої освіти надається для ознайомлення певний інформативний текст новинної хроніки. Попередньо на дошці записується мінімальна модель/схема цієї групи подій, яка може бути представлена у вигляді запитань або назв лексико-семантичних єдностей. Водночас на дошці записуються лексичні засоби, що відображають ці лексико-семантичні єдності у цьому тексті. Після опрацювання поданої лексики студенти читають запропонований текст новин інтернет-видань/преси. Далі, керуючись схемою, написаною на дошці, студенти відновлюють текст за цією схемою/моделлю, інтродуцирують інші найбільш уживані варіанти лексико-семантичних єдностей, що використовуються в групі подій, яка розглядається та записується викладачем на дошці. Таким чином, у свідомості студентів смислова структура тексту та її лексичне втілення виявляються взаємопов'язаними. У подальшому студенти можуть виконувати завдання на трансформацію, тобто заміну одного варіанта лексико-семантичних єдностей на інший під час опрацювання інформативних текстів новинних хронік, що містять подібні лексико-семантичні єдності.

Моделі/схеми текстів – це типові варіанти розташування лексико-семантичних єдностей, як-от *джерело – час – місце – подія – діяч – посилання – зміст*. Хоча у певному інформативному тексті можливий інший порядок лексико-семантичних єдностей. Студенти, опрацьовуючи текст, переказують його відповідно до запропонованої моделі/схеми. Наступним етапом є трансформація, тобто студентам пропонується текст, який відрізняється від моделі, що розглядалася.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що продуктивне читання інформативних медійних текстів є одним із пріоритетних практичних завдань навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах України. Роль читання у навчальному процесі важко переоцінити, адже завдяки продуктивності цього процесу студент опановує мовленнєвий матеріал іноземної мови, опрацьовує певні теми з метою підготовки усного повідомлення, збагачує свій світогляд країнознавчими знаннями про історію, культуру та побут народу, мову якого він вивчає. За результатами нашого дослідження можна констатувати, що інформативні тексти новинних хронік інтернет-видань/преси мають відповідати рівню мовленнєвої компетентності студентів-здобувачів вищої освіти, повинні містити проблему та мати чітку структуру, позаяк текст використовується не тільки як засіб навчання читання, а й для формування інших продуктивних умінь та навичок, як-от орієнтування у тексті, розумове опрацювання нової інформації, навчання реферування.

Література:

1. Леонтьев А.А. Восприятие текста как психологический процесс. Психолінгвістическая и лінгвістическая природа текста и особенности его восприятия. Київ : Вища школа, 1979. С. 23.
2. Хазов П.В. Лексико-смысловые единства в строении текста (на материале газетной хроники): дис. ... канд. филол. наук : www.disscat.com. Языкознание, 1984. 268 с.
3. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 713 с.

4. Станкевич Н.І. Види читання в курсі української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2013. № 8. С. 186–193.
5. Лазаренко С.В., Назаренко О.М. Мовна гра в сучасному газетному тексті: особливості реалізації та функціональне навантаження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* Том 32 (71) № 1. Київ, 2021. С. 49–54.
6. Назаренко О.М. Реалізація категорії діалогічності в сучасному українському газетному тексті : автореф. дис. Одеса, 2012. 20 с.
7. Назаренко О.М. Основні категорії в сучасному газетному тексті. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції. Т. 2. Одеса, 2018. С. 732–736.
8. Українська мова. Енциклопедія\редкол.: В.М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. 752.

Zanko O. The use of lexico-semantic units in the language patterns of mass media texts

Summary. The article investigates the issue of the Ukrainian language teaching methods, in particular for teaching foreign University students to read and comprehend the texts in the press and Internet publications.

Information is the basic resource of the modern society evolution. The value of information, found in the Internet, arises from the natural motivation to comprehend it, created by the urgency of the content. Every foreign student as an Internet user can choose the time and place for reading the Internet sources. In modern circumstances mass media texts are the sources of the latest news as well as the sources of histor-

ical and local customs knowledge, essential for foreign students, studying the Ukrainian language.

The author investigates the feasibility of creating language patterns of lexico-semantic units to read mass media texts in class. A bulk of texts from Ukrainian press and Internet editions has been selected.

The creation of lexico-semantic patterns has facilitated the comprehension of texts. Foreign students learn to single out more and less significant information and master such stages as transformation and rendering the text. The author defines 15 lexico-semantic units as universal for any particular text: *source, place, time, event, actor, content, objective, cause, pretext, attitude, reference, evaluation, outcome, participation, scale.*

The author emphasizes the necessity for acquiring certain skills and knowledge beforehand: functional styles of modern Ukrainian language, vocabulary, structure of a mass media text, composing a plan in question and narrative form.

The teaching objective has been defined as the comprehension of a newspaper or Internet publications and rendering/retelling.

The author arrives at the conclusion that application of lexico-semantic units for reading newspaper and Internet articles by foreign students will make the learning process more effective and lead to obtaining other productive analytical and text referencing skills.

Key words: lexico-semantic unit, language pattern, mass media text, stable language expressions, communication, reading, referencing.